

Sygn. akt I ACa 392/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 lipca 2013 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Anna Bohdziewicz
Sędziowie :	SA Monika Dembińska SO del. Ewa Solecka (spr.)
Protokolant :	Justyna Wnuk

po rozpoznaniu w dniu 17 lipca 2013 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W.

przeciwko P. B.

o zapłatę

na skutek apelacji powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w Częstochowie

z dnia 20 listopada 2012 r., sygn. akt I C 37/11

- 1) zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 1. o tyle, że eliminuje z niego zastrzeżenie pozwanemu prawa do powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności do odsetek za ostatnie dwa lata przed przysądzeniem własności tych nieruchomości;
- 2) oddala apelację w pozostałej części;
- 3) zasądza od powoda na rzecz pozwanego 5 400 (pięć tysięcy czterysta) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt I ACa 392/13

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Oddział w C.) wystąpił przeciwko pozwanemu P. B. o zasądzenie na rzecz powoda kwoty 627.631 zł 10 gr z ustawowymi odsetkami od dnia wniesienia pozwu z ograniczeniem odpowiedzialności pozwanego do przedmiotu hipotek, tj. nieruchomości położonej w miejscowości N. oznaczonej jako działka nr (...)

dla której Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW Nr (...), nieruchomości położonej w miejscowości Z. oznaczonej jako działka nr (...) dla której Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW Nr (...) oraz nieruchomości położonej w miejscowości Z. oznaczonej jako działki nr (...) dla której Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW Nr (...), jak również o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

W uzasadnieniu swojego żądania powód podał, że pozwany P. B. jest właścicielem rzeczonych wyżej nieruchomości, które są obciążone hipotekami ustanowionymi na rzecz powoda jako zabezpieczenie należności dłużnika J. B. z tytułu nieopłaconych składek na ubezpieczenie społeczne w ramach prowadzonej przez dłużnika działalności gospodarczej. Prowadzone wobec dłużnika J. B. postępowanie egzekucyjne nie doprowadziło do ściągnięcia należności. W dniu 30 stycznia 2008r. dłużnik J. B. darował opisane nieruchomości synowi P. B. (pozwanemu), co oznacza, że ten stał się aktualnym dłużnikiem rzeczowym powoda stosownie do uregulowania przewidzianego w art. 65 ustawy o księgach wieczystych i hipotece. Powód wskazał, że w myśl art. 77 tej ustawy, przedawnienie wierzytelności zabezpieczonych hipoteką nie narusza uprawnień wierzyciela hipotecznego do uzyskania zaspokojenia z nieruchomości obciążonej. Ponadto, zgodnie z art. 25 ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych nie ulegają przedawnieniu należności z tytułu składek zabezpieczone hipoteką, jednakże po upływie terminu przedawnienia należności te mogą być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki do wysokości zaległych składek i odsetek za zwłokę liczonych do dnia przedawnienia. Kwota należności dochodzona pozwem obejmuje należność główną i odsetki obliczone zgodnie z treścią tego przepisu, przy czym na należność główną na dzień wniesienia pozwu składają się następujące kwoty: 26 677 zł 17 gr (wynikająca z hipoteki na nieruchomości KW nr (...)), 98 621 zł 91 gr (wynikająca z hipoteki na nieruchomości KW nr (...)) oraz 11 179 zł 32 gr (wynikająca z hipoteki na nieruchomości KW nr (...)); pozostałą część sumy stanowią odsetki podatkowe.

Pozwany wniósł o oddalenie powództwa w całości i zasądzenie od powoda na jego rzecz zwrotu kosztów procesu. Zarzucił, że powód nie wykazał, aby przysługiwało mu względem niego roszczenie w rozmiarze objętym pozwem. Wskazał, że przepis art. 68 ustawy o księgach wieczystych i hipotece określa podstawową cechę hipoteki zwykłej tj. „oznaczoność” wierzytelności zabezpieczonej hipoteką. Cecha ta odnosi się zarówno do wierzytelności głównej, jak i do odsetek za opóźnienie, które tylko wtedy korzystają z zabezpieczenia hipotecznego, jeśli zostały ujawnione we wpisie hipoteki. Natomiast, jak wynika z treści ksiąg wieczystych, wszystkie trzy hipoteki ustanowione z wniosku powoda odnoszą się do zabezpieczenia „zaległych składek”. Odsetki nie zostały objęte treścią wpisów do ksiąg wieczystych, co oznacza, że nie zostały zabezpieczone hipotecznie. Zatem nie znajduje zastosowania przepis art. 24 ust. 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, gdyż umożliwia on egzekwowanie przedmiotu hipoteki odsetek od należności głównych liczonych do dnia przedawnienia tylko wtedy, gdy hipoteka roszczenie o te odsetki zabezpiecza, a ten warunek zdaniem pozwanego nie został spełniony.

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 20 listopada 2012 roku sygn. akt I C 37/11 Sąd Okręgowy w Częstochowie zasądził od pozwanego P. B. na rzecz powoda Zakładu Ubezpieczeń Społecznych kwotę 136.478,40 zł z ustawowymi odsetkami w wysokości 13% w stosunku rocznym od dnia 4 lutego 2011 roku i kolejnymi ustawowymi odsetkami w razie zmiany ich wysokości do dnia zapłaty - z tym, że zastrzegł pozwanemu P. B. prawo do powoływania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie jego odpowiedzialności do : nieruchomości położonej w N. (gmina K.) oznaczonej jako działka numer (...) o powierzchni 0,8700 ha, dla której Sąd Rejonowy w C.prowadzi księgę wieczystą KW nr (...)- do wysokości wierzytelności zabezpieczonej wpisem hipoteki przymusowej zwykłej na rzecz powoda Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C., nieruchomości położonej w Z. (gmina K.) oznaczonej jako działka numer (...) o powierzchni 1,3500 ha, dla której Sąd Rejonowy wC.prowadzi księgę wieczystą KW nr (...) - do wysokości wierzytelności zabezpieczonej wpisem hipoteki przymusowej zwykłej na rzecz powoda Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C., nieruchomości położonej w Z. (gmina K.) oznaczonej jako działki o numerach (...) o powierzchni 6,1100 ha, dla której Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW nr (...) - do wysokości wierzytelności zabezpieczonej wpisem hipoteki przymusowej zwykłej na rzecz powoda Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C., a ponadto na ograniczenie odpowiedzialności do odsetek za ostatnie dwa lata

przed przysądzeniem własności tych nieruchomości, oddalił powództwo w pozostałej części oraz orzekł o kosztach procesu przyjmując jako zasadę ich stosunkowe rozdzielanie.

Rozstrzygnięcie to Sąd oparł na następujących ustaleniach :

J. B. i A. B. byli współwłaścicielami na zasadzie ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej następujących nieruchomości: nieruchomości położonej w miejscowości N. dla której Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW Nr (...) oraz dwóch nieruchomości położonych w miejscowości Z. dla których Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgę wieczystą KW Nr (...) oraz księgę wieczystą KW Nr (...). J. B. od 1991r. prowadził działalność gospodarczą. Z tego tytułu był zobowiązany do uiszczania składek na ubezpieczenie społeczne .

W dniu 9 grudnia 1994r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C. wystąpił do Sądu Rejonowego w C. z wnioskiem o dokonanie wpisu hipoteki przymusowej na kwotę 303.911.800 zł (po denominacji 30.391,18 zł) w księdze wieczystej KW nr (...) prowadzonej dla jednej z wymienionych wyżej nieruchomości J. B. i A. B. tytułem zabezpieczenia wierzytelności obejmujących składki na ubezpieczenie społeczne za okres od września 1992r. do listopada 1994r., bez odsetek za zwłokę. Do wniosku powód dołączył tytuł wykonawczy nr (...) wystawiony w dniu 8 grudnia 1994r., w oparciu o art. 26 ustawy z dnia 17 czerwca 1966r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, na kwotę 303.911.800 zł.

Decyzją z dnia 1 lutego 1995r. Sąd Rejonowy w C. wpisał w księdze wieczystej KW nr (...) hipotekę przymusową w kwocie 303.911.800 st. zł z tytułu zaległych od września 1992r. składek na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w C. .

W następnych latach (1996-1997) Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C. wystawiał kolejne tytuły wykonawcze na kwoty w różnych wysokościach odpowiadające poszczególnym okresom składkowym, które po zaopatrzeniu ich w klauzulę wykonalności przez sąd (także przeciwko małżonce dłużnika A. B.) stanowiły podstawę do wszczęcia licznych postępowań egzekucyjnych przeciwko dłużnikowi J. B. .W ramach tych postępowań organ egzekucyjny prowadził egzekucje m.in. z nieruchomości będących we władaniu J. B., w tym nieruchomości przedmiotowych w sprawie. Zawiadomienia o wszczęciu poszczególnych postępowań dłużnik J. B. otrzymał w datach: 10 stycznia 1997r., 10 kwietnia 1997r. 18 kwietnia 1997r., 31 lipca 1998r. Przeprowadzone licytacje nie doprowadziły do sprzedaży gruntów, a wierzyciel (powód) nie skorzystał z przysługującego mu uprawnienia przejęcia tych nieruchomości na własność w trybie art. 984 k.p.c. Na podstawie postanowień z dnia 9 lutego 2000r. i z dnia 6 marca 2000r. Komornik umorzył wszystkie postępowania egzekucyjne wobec bezskuteczności egzekucji i zwrócił tytuły wykonawcze.

Decyzją z dnia 23 sierpnia 2002r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w C. ustalił zobowiązanie pieniężne J. B. z tytułu należności związanych z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą na łączną kwotę 646 328 zł 01 gr, w skład której wchodzi następujące należności:

- składki na ubezpieczenie społeczne i Fundusz Pracy za osobę prowadzącą działalność gospodarczą za okres od 12/1993r. do 12/1994r. oraz od 3/1995r. do 12/1998r. w kwocie 12 604 zł 67 gr,
- składki na ubezpieczenie społeczne, Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych za zatrudnionych pracowników za okres od 09/1992r. do 12/1998r. w kwocie 128 713 zł 83 gr,
- składki na Fundusz Ubezpieczeń Społecznych za okres od 02/1999r. do 09/1999r., od 10/2000r. do 01/2001 r. i od 03/2001 r. do 06/2002r. w kwocie 62 112 zł,
- składki na Fundusz Ubezpieczeń Zdrowotnych za okres od 07/1999r. do 09/1999r., od 07/2000r. od 05/2001r. do 12/2001 r. i od 02/2002r. do 06/2002r. w kwocie 5 121 zł 91 gr,

- składki na FP i FGŚP za okres od 03/1999r. do 09/1999r., od 03/2000r. do 08/2000r., za 11/2000r., od 04/2001r. do 10/2001r., za 12/2001r. i od 02/2002r. do 06/2002r. w kwocie 3 148 zł 70 gr,

- opłata dodatkowa w kwocie 12 510 zł oraz koszty upomnienia w kwocie 75 zł 60 gr,

- odsetki za zwłokę na dzień 23 sierpnia 2002r. w kwocie 422 041 zł 30 gr.

W dniu 17 lutego 2003r. powód wystąpił do Sądu Rejonowego w C. z wnioskami o dokonanie wpisów hipotek przymusowych kaucyjnych w kwotach: 111.537,04 zł w księdze wieczystej KW nr (...) prowadzonej dla nieruchomości J. B. i A. B., położonej w N. tytułem zabezpieczenia wierzytelności obejmujących składki na ubezpieczenie społeczne pracowników za okres od listopada 1994r. do grudnia 1998r. oraz 12.412,60 zł w księdze wieczystej KW nr (...) prowadzonej dla ich nieruchomości w Z. tytułem zabezpieczenia wierzytelności obejmujących składki na ubezpieczenie społeczne w ramach prowadzonej działalności gospodarczej za okres od listopada 1994r. do grudnia 1998r. Do wniosków powód dołączył odpis nieprawomocnej decyzji z dnia 23 sierpnia 2002r. ustalającej zobowiązanie pieniężne J. B. z tytułu należności związanych z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą na łączną kwotę 646 328 zł 01 gr. W dniu 6 maja 2003r. wpisano w księdze wieczystej KW nr (...) hipotekę przymusową kaucyjną do kwoty 111.531,04 zł na rzecz ZUS w C. z tytułu zaległych składek na ubezpieczenie społeczne oraz w księdze wieczystej KW nr (...) hipotekę przymusową kaucyjną do kwoty 12.412 zł 60 gr na rzecz ZUS w C. z tytułu zaległych składek na ubezpieczenie społeczne. Wpisy te zostały zmienione na skutek skarg uczestnika na wpis referendarza sądowego decyzjami z dnia 31 lipca 2003r w ten sposób, że w ich przedmiotowe hipoteki wpisane zostały jako przymusowe zwykłe.

Dnia 15 listopada 2002r. J. B. wystąpił do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o restrukturyzację zaległych należności z tytułu ubezpieczenia społecznego za okres od 1992r. do 2001r. Decyzją z dnia 13 grudnia 2006r. powód umorzył postępowanie restrukturyzacyjne albowiem J. B. nie spełnił wszystkich koniecznych warunków.

Na podstawie umowy z dnia 30 stycznia 2008r. J. i A. małżonkowie B. darowali synowi P. B. (pozwanemu) przedmiotowe nieruchomości położone w miejscowościach Z. i N., dla których Sąd Rejonowy w C. prowadzi księgi wieczyste, o numerach obecnych : (...), (...).

Pismem z dnia 2 czerwca 2010r. powód wezwał pozwanego (jako dłużnika rzeczowego) do uregulowania zaległych należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne za zobowiązania J. B. zabezpieczone w księgach wieczystych o numerach: (...), (...) i (...) w łącznej kwocie 595.318 zł 10 gr, w tym z tytułu należności głównej - 139 401 zł 10 gr.

W oparciu o takie ustalenia faktyczne, Sąd Okręgowy wskazał, że po myśli art. 10 ust. 1 ustawy z dnia 26 czerwca 2009r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2009r., nr 131, późn. 1075) do hipotek zwykłych powstałych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy ustawy, o której mowa w art. 1, tj. ustawy o księgach wieczystych i hipotece, w dotychczasowym brzmieniu (z wyjątkiem art. 76 ust. 1 i 4 tej ustawy, które stosuje się w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą). Przedmiotem sprawy niniejszej są hipoteki zwykłe, gdyż hipoteka przymusowa wpisana na podstawie dokumentu ustalającego wierzytelność podlegającą zabezpieczeniu w sposób ostateczny jest hipoteką przymusową zwykłą (por. art. 109 ust. 1 u.k.w.h. w brzmieniu sprzed 2011 r.).

Z zestawienia dotyczącego należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne odprowadzanych przez J. B. w ramach prowadzonej działalności gospodarczej wynika, że w okresie od kwietnia 1993r. do grudnia 1998r. istnieje zaległość z tytułu nieuiszczonych składek w kwocie 136.478 zł 40 gr.

Sąd Okręgowy stwierdził, że istota sporu sprowadza się do ustalenia in concreto zakresu odpowiedzialności pozwanego, a mianowicie zasadności żądania zapłaty odsetek. Przytaczając treść art. 69 u.w.k.h. (w poprzednio obowiązującym brzmieniu) Sąd wskazał dalej, że oznaczoność wierzytelności pieniężnej zabezpieczonej hipoteką pozwala na zdeterminowanie zakresu odpowiedzialności dłużnika hipotecznego przez określenie jego maksymalnego obciążenia w chwili wpisu hipoteki i granic ochrony pozostałych ewentualnych wierzycieli hipotecznych. Reguła oznaczania wierzytelności ma zastosowanie również wówczas, gdy hipoteka ma obejmować obok wierzytelności

głównej także roszczenie o odsetki (art. 69 u.k.w.h. w brzmieniu sprzed 20:02.2011r.). W ocenie Sądu Okręgowego, oznacza to, że poza samą wierzytelnością główną, odpowiednio oznaczona musi być też wierzytelność o odsetki zwykłe (czy też umowne za opóźnienie). Zatem odsetki te muszą być wyraźnie określone we wpisie hipoteki, gdyż zwiększają sumę wyznaczającą granice odpowiedzialności dłużnika.

Dalej wskazał Sąd Okręgowy, że zarówno na tle ustawy z dnia 25 listopada 1986r. o organizacji i funkcjonowaniu ubezpieczeń społecznych (art. 35), jaki i obecnie obowiązującej ustawy z dnia 13 października 1998r. o systemie ubezpieczeń społecznych (art. 24 ust. 2) - pojęcie „składka” jest tylko jednym z elementów „należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne”, oprócz tego świadczenia do tych należności zalicza się także: odsetki za zwłokę, koszty egzekucyjne, koszty upomnienia. Natomiast zgodnie z treścią wpisów w księgach wieczystych dotyczących nieruchomości objętych żądaniem pozwu poszczególne hipoteki przymusowe zwykłe ustanowione na rzecz powoda zabezpieczają zaległe składki na ubezpieczenie społeczne odpowiednio w sumach: 12.412,60 zł, 30.391,18 zł i 111.537,04 zł. Uznać więc należy, że hipoteki te zabezpieczają jedynie należność główną, czyli składki za wskazane okresy ubezpieczenia (od 1993r. do 1998r.). Zabezpieczenie to nie rozciąga się na pozostałe należności z tytułu składek nieujawnione we wpisach. Z tych też względów na podzielenie zasługuje zarzut pozwanego, iż hipotekami nie były objęte żądane w pozwie odsetki.

Sąd podniósł, że ustawodawca dokonując nowelizacji ustawy o księgach wieczystych i hipotece dążył do wyraźnego uściślenia zakresu zabezpieczenia roszczeń, w szczególności o świadczenia uboczne, celem eliminacji niejasności i rozbieżności występujących na tym tle. W myśl aktualnie obowiązujących przepisów, hipoteka zabezpiecza wierzytelność do oznaczonej sumy pieniężnej (art. 68 ust. 2 u.k.w.h.). Hipoteka zabezpiecza mieszczące się w sumie hipoteki roszczenia o odsetki oraz o przyznane koszty postępowania, jak również inne roszczenia o świadczenia uboczne, jeżeli zostały wymienione w dokumencie stanowiącym podstawę wpisu hipoteki do księgi wieczystej (art. 69 u.k.w.h.). Wierzyciel może żądać wpisu hipoteki przymusowej na sumę nie wyższą niż wynikająca z treści dokumentu stanowiącego podstawę jej wpisu do księgi wieczystej. Jeżeli z dokumentu tego nie wynika wysokość sumy hipoteki, suma hipoteki nie może przewyższać więcej niż o połowę zabezpieczonej wierzytelności wraz z roszczeniami o świadczenia uboczne określonymi w dokumencie stanowiącym podstawę wpisu hipoteki na dzień złożenia wniosku o wpis hipoteki.

Stosownie do art. 77 u.k.w.h. (w brzmieniu sprzed nowelizacji z 2009r.) przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką nie narusza uprawnienia wierzyciela hipotecznego do uzyskania zaspokojenia z nieruchomości obciążonej. Przepisu tego nie stosowało się do roszczenia o odsetki. Znaczenie zabezpieczenia hipotecznego na nieruchomości obciążonej polega na tym, że mimo przedawnienia, wierzyciel hipoteczny może uzyskać zaspokojenie z konkretnej nieruchomości, czyli od dłużnika rzeczowego, ale tylko w zakresie należności głównej, bez odsetek.

Wskazując na przepis art. 35 ustawy z 1986r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych oraz art. 24 ust. 4 i 5, art. 109 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych z 1998r., a także unormowanie art. 123 kpc, a także na fakt, że wpis hipoteki ustanowionej na nieruchomości objętej księgą wieczystą KW nr (...) został dokonany w 1995r., przerwanie biegu terminu przedawnienia na skutek postępowań egzekucyjnych o których dłużnik był zawiadamiany i kolejną przerwę biegu przedawnienia związaną z wydaniem decyzji z dnia 23.08.2002r., okoliczność, że w dniu 25.11.1998r. (data wejścia w życie art. 24 ustawy systemowej) dochodzone należności składkowe nie były przedawnione - Sąd Okręgowy stwierdził, że należności żądane pozwem odpowiadają wysokości „zaległych składek i odsetek za zwłokę liczonych do dnia przedawnienia” w zakresie wynikającym z art. 24 ust. 5 ustawy z o systemie ubezpieczeń społecznych z dn. 13 października 1998 r. Ten ostatni przepis stanowi, że nie ulegają przedawnieniu należności z tytułu składek zabezpieczone hipoteką lub zastawem, jednakże po upływie terminu przedawnienia należności te mogą być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki lub zastawu do wysokości zaległych składek i odsetek za zwłokę liczonych do dnia przedawnienia.

Sąd uznał jednak, że skoro zabezpieczenie hipoteczne obejmuje swoim zakresem tylko i wyłącznie sumę składki za wskazane okresy ubezpieczenia (czyli należność główną), bez świadczenia ubocznego w postaci odsetek za zwłokę, to brak jest podstaw do rozciągnięcia zakresu odpowiedzialności na odsetki w oparciu o powołane wyżej przepisy.

Niezależnie od tego, Sąd Okręgowy podkreślił fakt prowadzenia przez powoda postępowań egzekucyjnych w latach 1997 - 2000 skierowanych przeciwko dłużnikowi osobistemu (wówczas także rzeczowemu) z nieruchomości objętych sporem, w ramach których doszło do licytacji tych nieruchomości, jednakże z uwagi na brak nabywców okazały się bezskuteczne. Wierzyciel miał wówczas możliwość zaspokojenia się (choćby w części) poprzez przejęcie nieruchomości na własność w trybie art. 984 k.p.c. Zdaniem Sądu te okoliczności nie pozostają bez znaczenia dla oceny niniejszego sporu, albowiem domaganie się po 10 następnych latach od dnia zakończenia egzekucji także odsetek nieujawnionych we wpisach hipotek stanowi nadużycie prawa podmiotowego, a fakt że powód (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) realizuje zadania publiczne nie stawia go z góry na uprzywilejowanej pozycji i nie wyklucza możliwości oceny jego zachowania w oparciu o art. 5 k.c., zwłaszcza że z obecnym dłużnikiem rzeczowym nie jest związany żadnym stosunkiem o charakterze publicznoprawnym.

Z tych wszystkich względów Sąd zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 136 478 zł 40 gr, na którą składają się poszczególne kwoty z tytułu należności głównych (składek) ujawnionych we wpisach hipotek dochodzone przez powoda - 26 677,17 zł., 98 621,91 zł i 111.179,32 zł z odsetkami ustawowymi od dnia wniesienia pozwu, tj. od dnia 4 lutego 2011r., a w pozostałej części powództwo oddalił.

Na podstawie art.319 k.p.c. orzeczono o zastrzeżeniu pozwanemu P. B. prawa do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie jego odpowiedzialności do przedmiotowych nieruchomości, a ponadto na ograniczenie odpowiedzialności do odsetek za ostatnie dwa lata przed przysądzeniem własności przedmiotowych nieruchomości. W tej ostatniej kwestii Sąd powołał się na ustaloną orzecznictwie zasadę, iż przewidziane w art. 69 u.k.w.h. w związku z art. 1025 § 3 k.p.c. ograniczenie odpowiedzialności dłużnika hipotecznego z tytułu odsetek za ostatnie dwa lata przed przysądzeniem własności nieruchomości powinno być zastrzeżone w treści tytułu egzekucyjnego skoro zaś dotychczasowa treść przepisu art. 69 u.k.w.h. wskazywała, że granice zabezpieczenia są określone w odrębnych przepisach (kodeksie postępowania cywilnego), to stosowanie art. 69 u.k.w.h. w dotychczasowej treści oznacza również, iż w dotychczasowej treści winno się stosować przepisy wypełniające treść w/w przepisu, tj. art. 1025 § 3 k.p.c. w treści obowiązującej do dnia 19 lutego 2011r. . O kosztach procesu orzeczono na zasadzie art. 100 kpc .

Apelację od tego wyroku wniósł powód , zaskarżając go w pkt 2 i 3 tj. w zakresie oddalającym powództwo ponad kwotę 136.478,40 zł., a także w pkt. 1 w zakresie ograniczenia odpowiedzialności do odsetek za ostatnie dwa lata przed przysądzeniem własności, zarzucając temu rozstrzygnięciu naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez ich niezastosowanie, a to art. 24 ust. 5 i art. 26 ust. 3c ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. nr 205 z 2009 roku, póź. 1585 ze zm.) w zw. z art. 69 ustawy z dnia 6 lipca 1982 roku o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz.U. z 2001 roku nr 124, póź. 1361 ze zm.- w brzmieniu obowiązującym do 20 lutego 2011 roku), tj. niezastosowanie powołanego przepisu art. 24 ust. 5 ustawy, wyznaczającego zakres zabezpieczenia hipotecznego z tytułu zadłużenia w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne.

Wskazując na podane zarzuty apelacji powód wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w części objętej apelacją i zasądzenie kwoty 491,152,70 zł. wraz z odsetkami od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty, a ponadto o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje :

Apelacja powoda podlegała w przeważającym zakresie oddaleniu, aczkolwiek nie sposób odmówić zasadności części zawartych w niej zarzutów.

Podstawowym zagadnieniem podlegającym rozstrzygnięciu w niniejszej sprawie było, co słusznie zaakcentował Sąd Okręgowy, stwierdzenie zakresu odpowiedzialności pozwanego jako dłużnika rzeczowego w kontekście zakresu zabezpieczenia wierzytelności wynikającego z przedmiotowych hipotek ustanowionych na należących do pozwanego nieruchomościach.

Na wstępie podkreślić należy, że Sąd Okręgowy przeprowadził bardzo dokładne, wnikliwe i szczegółowe postępowanie dowodowe w sprawie oraz poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne, które Sąd Apelacyjny przyjmuje za własne. Przy tak określonym, bezspornym między stronami stanie faktycznym, ocena zasadności żądania pozwu związana była ze stwierdzeniem, czy rzeczona hipoteka daje powodowi prawo do zaspokojenia się z nieruchomości tylko w zakresie wierzytelności głównej, czy także odsetek, policzonych zgodnie z dyspozycją art. 24 ust 4 i 5 ustawy z dn. 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. Nr 205 z 2009 r., poz. 1585).

Prawidłowo przyjął Sąd I instancji za podstawę swych rozważań przepisy ustawy o księgach wieczystych i hipotece w brzmieniu sprzed nowelizacji tej ustawy, która weszła w życie dnia 20 lutego 2011 r.

Zgodnie z tamtym stanem prawnym, w granicach przewidzianych w odrębnych przepisach hipoteka zwykła (a takie ustanowione zostały na nieruchomościach pozwanego) zabezpieczała także roszczenia o odsetki nieprzedawnione oraz o przyznane koszty postępowania (art. 69 ukwh). Orzecznictwo sądowe dotyczące stosowania oraz rozumienia powołanego przepisu jakie ukształtowało się w okresie obowiązywania ustawy o księgach wieczystych i hipotece przed nowelizacją z 2009 r. jednolicie i zgodnie przyjmowało, że art. 69 ustawy o księgach wieczystych i hipotece zakreśla granice zabezpieczenia odsetek, z tym że zabezpieczenie hipoteczne obejmuje tylko odsetki zwłoki i nie dotyczy odsetek kapitałowych. Te zaś są hipotecznie zabezpieczone (objęte hipoteką) tylko wtedy, gdy zostały ujawnione we wpisie (vide – wyrok Sądu Najwyższego z 24 listopada 1998 r., ICKN 864/98, LEX nr 35749, wyrok Sądu Najwyższego z dn. 17 marca 2004 r., II CK 81/03, LEX nr 176072, uchwała Sądu Najwyższego z 20 maja 2005 r., IIICZP 24/05, LEX nr 148656, wyrok Sądu Najwyższego z 2 grudnia 2009 r., ICSK 161/09, LEX nr 599739 i inne).

Trafnie eksponował Sąd Okręgowy element konieczności oznaczania wierzytelności pieniężnej jako jedną z podstawowych cech konstrukcyjnych hipoteki zwykłej, oznaczenie takie pozwala bowiem na określenie zakresu odpowiedzialności dłużnika hipotecznego z nieruchomości oraz na wyznaczenie granic ochrony pozostałych wierzycieli hipotecznych korzystających z zabezpieczenia ustanowionego na tej samej nieruchomości. Art. 68 dawnej ustawy o księgach wieczystych i hipotece stanowił, że hipoteka zabezpiecza jedynie wierzytelności pieniężne i może być wyrażona tylko w oznaczonej sumie pieniężnej.

Jednakże w orzecznictwie przyjmowało się, że poprawne jest szersze rozumienie wymogu „oznaczania wierzytelności hipotecznej”, a więc w odniesieniu nie tylko do samej należności głównej, lecz także wobec należności ubocznych. Wskazywano przy tym, że nie ma usprawiedliwionych podstaw do twierdzenia, iż art. 68 u.k.w.h. odnosi się tylko do wierzytelności głównej, skoro ma on charakter normy ogólnej, mającej zastosowanie do konstrukcji hipoteki umownej. Reguła oznaczania wierzytelności ma zastosowanie również wówczas, gdy hipoteka obejmuje obok wierzytelności głównej także roszczenie o odsetki jako samodzielne roszczenie przysługujące wierzycielowi hipotecznemu (art. 69 u.k.w.h.). Przepis ten nie tworzy w omawianym zakresie wyjątku od zasady wyrażonej w art. 68 u.k.w.h. w odniesieniu do odsetek. W uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku z dnia 2 grudnia 2009 r., ICSK 161/09 Sąd Najwyższy wskazał, iż „Pogląd ten wspiera fakt, że de lege lata regulacja zawarta w art. 68 i 69 u.k.w.h. nie jest wyczerpująca, zatem przy określeniu zakresu zabezpieczenia hipoteką należy uwzględniać przepisy § 46 i nast. rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów (Dz. U. Nr 102, poz. 1112 ze zm.), które określa, jakie odsetki i w którym łamie podlegają wpisowi.”

Pod rządami dawnej ustawy o księgach wieczystych i hipotece w judykaturze różnicowało się omawiana kwestie zakresu zabezpieczenia hipotecznego w zależności od rodzaju odsetek, a więc od tego, czy były to odsetki za opóźnienie, czy odsetki kapitałowe, zwykłe czy umowne. Przyjmowało się, że odsetki zwykłe muszą być wyraźnie określone we wpisie hipoteki, gdyż zwiększają sumę wyznaczającą granice odpowiedzialności dłużnika hipotecznego. W uzasadnieniu postanowienia z dnia 12 marca 2003 r., III CKN 1026/00 Sąd Najwyższy stwierdził, że roszczenie o odsetki zwykłe, określone według zmiennej stopy procentowej, może być zabezpieczone jedynie hipoteką kaucyjną, ponieważ hipoteka taka może obejmować wierzytelności o nieustalonej (zmiennej) wysokości. To samo odnosiło się do odsetek umownych za opóźnienie (vide – LEX nr 78898).

Przedmiotowe w sprawie niniejszej odsetki to odsetki za zwłokę, liczone w wysokości określonej w przepisach dla zobowiązań podatkowych, co wynika z art. 34 ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. nr 205 z 2009 r. z późn. zm.). Rozstrzygnięcia zatem wymagała kwestia, czy można było je uznać za odsetki o ustalonej stopie procentowej w kontekście zasady, że nie spełnia wymogu oznaczanie wierzytelności w rozumieniu art. 68 u.k.w.h. roszczenie o odsetki za opóźnienie o zmiennej stopie oprocentowania.

Na tak postawione pytanie należało jednak udzielić odpowiedzi twierdzącej, albowiem rzeczony odsetki, chociaż zmienne, mają charakter ustawowych. „W odniesieniu do wierzytelności o odsetki zwykle wymóg oznaczenia wierzytelności hipotecznej jest spełniony, gdy w chwili wpisu hipoteki do księgi wieczystej znane są podstawowe elementy prawne tej wierzytelności, tj. wysokość świadczenia głównego, stopa procentowa i termin spełnienia świadczenia. Element oznaczoności, (...) dotyczy także roszczenia obejmującego ustawowe odsetki za opóźnienie (..) Wprawdzie stopa procentowa tych odsetek może ulec zmianie po dokonaniu wpisu hipotek i w czasie trwania stanu opóźnienia, to jednak należy brać pod uwagę sposób dokonywania tej zmiany i jej prawną transparentność, odsetki te są bowiem wyrażone w odpowiednim akcie normatywnym, a nie w treści podstawowego stosunku kredytowego” (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2005 r. ,III CZP 24/05, LEX nr 148656).

Art. 77 ustawy o księgach wieczystych i hipotece w dawnym brzmieniu , który stanowił, iż wprawdzie przedawnienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką nie narusza uprawnienia wierzyciela hipotecznego do uzyskania zaspokojenia z nieruchomości obciążonej, jednakże wyraźnie stwierdzał, że regulacja ta nie stosuje się do roszczenia o odsetki, nie stanowił podstawy do uznania powództwa za niezasadne . Słusznie bowiem wywodził powód, iż w tym zakresie charakter normy szczególnej ma przytoczony wyżej art. 24 ust. 5 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, na mocy którego nawet po przedawnieniu mogą być egzekwowane z przedmiotu hipoteki zabezpieczone hipoteką należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne - nie tylko do wysokości zaległych składek lecz także odsetek za zwłokę liczonych do dnia przedawnienia.

Mimo powyższego, Sąd Apelacyjny uznał, że apelacja Zakładu Ubezpieczeń Społecznych podlega oddaleniu, przy dokonaniu niewielkiej zmiany w rozstrzygnięciu zawartym w punkcie 1-szym sentencji zaskarżonego wyroku, w zakresie jednego z zarzutów apelacji , o czym poniżej .

Sąd Apelacyjny w pełni podziela i aprobuje ocenę Sądu Okręgowego , że kierowanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych do pozwanego roszczenia obejmującego nie tylko zasądzoną zaskarżonym wyrokiem sumę należnych od dłużnika osobistego powoda zaległych składek na ubezpieczenie społeczne lecz także odsetek od tych składek, naliczonych za okres sięgający dziesięciu lat, stanowi nadużycie prawa podmiotowego i winno być ocenione jako działanie nie zasługujące na ochronę prawną .

Okoliczności faktyczne niniejszej sprawy odpowiadają przesłankom z art. 5 kc, który stanowi , że nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Nie budzi wątpliwości w doktrynie i orzecznictwie , iż w pewnych sytuacjach działanie podmiotu, któremu zgodnie z literą prawa przysługuje określone uprawnienie i który realizuje je w ramach nakreślonych normami ustawowymi, mimo zewnętrznych pozorów legalizmu musi być uznane za nieetyczne, naruszające ogólne, powszechnie akceptowane normy rządzące porządkiem społecznym.

Tak właśnie jest w tym przypadku. Dłużnikiem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych jest J. B., natomiast pozwany odpowiada wobec powoda jako dłużnik rzeczowy, w zakresie zabezpieczenia hipotecznego przedmiotowego długu. Wprawdzie z przyczyn omówionych wyżej wierzyciel ma prawo egzekwować z obciążonej hipotecznie nieruchomości nie tylko należność główną lecz także odsetki zwykle o oznaczonej wysokości, jednakże realizacja tego uprawnienia przez powoda w tych konkretnych okolicznościach, dokładnie ustalonych przez Sąd Okręgowy, jawi się jako rażąco niesłuszna w świetle zasad współżycia społecznego, które roznieć należy jako normy moralne w ich wymiarze społecznym, odnoszące się do stosunków międzyludzkich (por. A. Szpunar, Uwagi o nadużyciu prawa podmiotowego (w:) II Korpus Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej, pod red. R. Szytki, Kluczbork 1999, s. 340; P. Machnikowski (w:) E. Gniewek, Komentarz, 2006, s. 21).

Na taką ocenę Sądu Apelacyjnego składa się kilka aspektów sprawy. Po pierwsze, zwraca uwagę ogromna dysproporcja pomiędzy wysokością należności głównej, czyli kwoty składek na ubezpieczenie społeczne, z jakimi zalega dłużnik osobisty, a sumą dochodzonych odsetek – te ostatnie stanowią ok. 4/5 żądania pozwu. Oznacza to, że do dłużnika rzeczowego kierowane jest roszczenie niemal pięciokrotnie przewyższające sumy hipotek wpisanych w księgach wieczystych należących do niego nieruchomości. Nabywając te nieruchomości pozwany nie był świadomy, że obciążenie hipoteczne może być tak nieporównywalnie wyższe niż wynikające z konkretnych kwot. hipotek, jakie można odczytać analizując księgi wieczyste. Wprawdzie ogólną zasadą jest, że ignorantia iuris nocet, jednak nie sposób zignorować tego, że kwestia zakresu zabezpieczenia hipotecznego co do odsetek w przypadku hipoteki zwykłej była kontrowersyjna nawet dla prawników, a ustalenie zgodności wykładni i praktyki sądowej w tym względzie wymagało szeregu wyowiedzi sądów różnych instancji, przede wszystkim Sądu Najwyższego. Niezwykle znaczący jest w tym kontekście kierunek zmian legislacyjnych, jakie nastąpiły po nowelizacji ustawy o księgach wieczystych i hipotece dokonanej w 2009 r. Słusznie zwracał na to uwagę Sąd Okręgowy. Obecne brzmienie art. 68 rzeczonyj ustawy zawiera jednoznaczne stwierdzenie, że hipoteka zabezpiecza wierzytelność do oznaczonej sumy pieniężnej. Jest to ewidentny wyraz woli ustawodawcy usunięcia problemów, niejasności i kontrowersji, jakie budziła przed nowelizacją kwestia zakresu zabezpieczenia hipotecznego. Uregulowanie to służyć ma zabezpieczeniu interesów zarówno wierzyciela, jak i dłużnika hipotecznego przez zapewnienie jasności co do tego, w jakim zakresie wierzytelność może być egzekwowana z obciążonej hipotecznie nieruchomości. W poprzednim stanie prawnym interesy te nie były tak dobrze chronione. Nabywca nieruchomości obciążonej hipotecznie nie miał możliwości pełnej oceny, jakiej wielkości odpowiedzialność rzeczową za cudzy dług przyjmuje na siebie.

Odnosząc się do okoliczności sprawy niniejszej wskazać należy na akcentowaną przez Sąd Okręgowy okoliczność, iż we wnioskach powoda o wpisy przedmiotowych hipotek ujmowane były zawsze tylko składki na ubezpieczenie społeczne, o odsetkach nie wspomiano. We wpisach hipotek również zabezpieczona wierzytelność określona jest zawsze jako dotycząca wyłącznie składek, bez wzmianki o odsetkach. Jak zasadnie wywiódł Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, pojęcia „składek” oraz „należności z tytułu składek” nie są tożsame. Pozwany miał zatem podstawy by uważać, że nabywa nieruchomości obciążone hipotecznie tylko do łącznej kwoty 136.478,40 zł.

W tym miejscu wskazać trzeba na przyczynę powstania tak ogromnych należności odsetkowych. Także w tym aspekcie zgodzić się należy z Sądem Okręgowym, że ocena etyczna działania powoda nie może abstrahować od faktu, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych już prowadził egzekucję z przedmiotowych nieruchomości, a gdy nie znalazły one nabywców, nie skorzystał z możliwości przejęcia nieruchomości na własność w trybie art. 984 kpc.

Wszystko to daje podstawę, zdaniem Sądu Apelacyjnego, do uznania, że w odniesieniu do roszczenia o odsetki, z uwagi na to, że kierowane jest ono nie do dłużnika osobistego lecz rzeczowego, że wysokość odsetek stanowi kilkukrotność należności głównej, a z uwagi na treść zapisów hipotecznych w księgach wieczystych zakres zabezpieczenia hipotecznego mógł być niejasny dla nabywcy nieruchomości, wreszcie z uwagi na fakt, że horrendalna wysokość narosłych odsetek wynika z nieskorzystania przez wierzyciela z wcześniej istniejącej możliwości zaspokojenia się - kierowanie przez powoda do pozwanego roszczenia o rzeczony odsetki, stanowi nadużycie prawa.

Jest to bowiem złamanie zasady uczciwego postępowania, a także zaufania w stosunkach pomiędzy obywatelem a szczególnego rodzaju podmiotem obrotu prawnego, jakim jest Zakład Ubezpieczeń Społecznych. Naruszenie uczciwości przez powoda polegało na doprowadzeniu do powstania niewspółmiernych do kwoty należności odsetek w wyniku nieskorzystania z możliwości wcześniejszego zaspokojenia się, zwlekania z czynnościami egzekucyjnymi, a poza tym na kierowaniu roszczenia do dłużnika rzeczowego w sytuacji, gdy nie mógł on racjonalnie przewidywać przyszłego kształtu swej sytuacji faktycznej i prawnej oraz uwzględnić jej w toku wykonywania swoich praw podmiotowych. Powszechnie uznaje się związek zasad współżycia społecznego z regułami moralnymi odnoszącymi się do stosunków międzyludzkich. Na ich treść składają się, w ocenie Sądu Najwyższego, „akceptowane i godne ochrony reguły rzetelnego postępowania w stosunkach społecznych”.

Konstrukcja nadużycia prawa może być stosowana wobec wszystkich podmiotów. Zasady współżycia społecznego wykazują w związku z tym swoiste cechy, charakterystyczne dla poszczególnych rodzajów tych osób. Powód z

uwagi na przedmiot działalności ma szczególną, uprzywilejowaną pozycję w relacjach z innymi podmiotami prawa . Świadczą o tym choćby regulacje dotyczące wysokości odsetek od składek, możliwość egzekucji administracyjnej itd. O uprzywilejowaniu powoda świadczy też treść powołanego wyżej art. 24 ust. 5 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych . Uprzywilejowanie to wynika ze społecznej doniosłości zdań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Jednakże uprzywilejowanie nie może być w państwie prawa nadużywane. Przeciwnie , powód z uwagi na swe usytuowanie wśród innych uczestników obrotu prawnego, winien działać ze szczególnym poszanowaniem dla praw innych, a fakt, że przedmiotem jego działania jest ubezpieczenie społeczne obywateli nie zwalnia go od tej powinności „W państwie prawa nie ma miejsca dla mechanicznie i sztywno pojmowanej zasady nadrzędności interesu ogólnego nad interesem indywidualnym” (wyrok Sądu Najwyższego z 18 listopada 1993r., III ARN 49/93 , OSNC 1994/9/181, LEX nr 9595). W pełni podzielić należy wywód Sadu Najwyższego zawarty w uzasadnieniu wyroku z dn. 3 lutego 1998 r., I CKN 459/97, że powinności działania zgodnie z zasadą współzycia społecznego, rozumianą jako konieczność opierania się uprawnionego na względach słuszności oraz kierowania się w działaniu dobrymi obyczajami i dobrą wiarą nie może całkowicie przysłańać niezbędna staranność i troska podmiotów prawa publicznego, niewątpliwie konieczna dla ochrony interesów fiskalnych Państwa lub społeczeństwa. Podmioty należące i do tej kategorii muszą w swych zachowaniach kierować się także usprawiedliwionym przekonaniem, że, dbając o interes powszechny nie krzywdzą nikogo swoim postępowaniem. Wymóg ten wydaje się oczywisty w świetle art. 2 Konstytucji, zgodnie z którym urzeczywistnianie zasad sprawiedliwości społecznej jest obowiązkiem Rzeczypospolitej Polskiej, będącej demokratycznym państwem prawa.

Instytucja nadużycia prawa ma zapobiegać powstawaniu sytuacji, w których zastosowanie litery prawa prowadziłoby do rozstrzygnięć rażąco niesłusznych (F. Longchamps de Brier, Nadużycie prawa..., s. 8, 9). Poprzez instytucję nadużycia prawa dochodzą do głosu pewne nakazy społeczne i zasady etyczne, które - choć rzadko znajdują wyraz w treści prawa pozytywnego - leżą u podstaw całego porządku prawnego (Małgorzata Pyziak-Szafnicka : komentarz do Kodeksu Cywilnego). Trybunał Konstytucyjny podkreśla funkcję, jaką spełniają klauzule generalne: nadają elastyczność przepisom, pozwalają uniknąć „przelegalizowania” regulacji, są narzędziem realizacji wartości konstytucyjnych. Spełnienie tych funkcji następuje w procesie interpretacji, z natury rzeczy wymagającym dokonywania ocen uwikłanych w systemie aksjologicznym. Wprowadzanie do systemu prawa klauzul generalnych bez akceptacji elementu ocennego przy ich stosowaniu miałyby się z ich zasadniczym celem; (M. Safjan, Klauzule generalne..., s. 54).

Na uwzględnienie zasługiwał natomiast zarzut apelacji dotyczący zamieszczenia w treści zaskarżonego wyroku zastrzeżenia pozwanemu prawa do ograniczenia jego odpowiedzialności do odsetek za ostatnie dwa lata przed przysadzeniem własności nieruchomości, co było bezprzedmiotowe z uwagi na oddalenie powództwa w zakresie odsetek.

Z przedstawionych względów, orzeczono jak w sentencji , na mocy art. 386 kpc, 385 kpc oraz art. 100 zd. 2 kpc w zw. z § 13 ust. 1 pkt. 2 w zw. z § 6 pkt. 7 rozporz. Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t.j. DU z 2013 r. , Nr 461).